

kát, amelyik sajnálja az évi 2—3 millió pengő beruházást arra, hogy ezt a rettenetes terhet ugyanennyi idő alatt elkerüljük s az országot a behozataltól véglegesen megmentsük?

Lehet-e ezt takarékoságnak nevezni és tovább is elnézni?

A bölény sorsa és jövője.

Rohoska Soma m. kir. erdőmérnök.

Azt hiszem, minden természetbarát és vadász szíve fájdalmasan dobban meg, ha állatfaunánk e nem is oly régen még vadászat tárgyát képező — ma már azonban pusztulóban s kihálóban lévő — állatjáról emlékezik meg.

Az emberi kapzsiság s rövidlátás, továbbá a fékevesztett indulatok árja (háború, kommunizmus) talán egy állaton sem bosszulta úgy meg magát, mint a bölényen. Ez annál sajnálatosabb, mert a bölény az emberiség terjeszkedésének s a kultúrának nem állt útjában, úgyhogy emiatt létezésétől szükséges lett volna megfosztani két kontinens állatfaunáját. Szokás ugyan egyes állatfajok megritkulásánál vagy eltűnésénél azt hangoztatni, hogy a kultúra útjában állt, ha azonban a bölényre mondja ezt valaki, úgy ez csak frázis, mellyel az emberi faj önzése van leplezve. Ennek épp ellenkezőjét lehet mondani, vagyis, hogy állatunkat nem a kultúra túltengése, hanem igenis a magasabb kultúra s a nemesebb érzések hiánya pusztította ki. Minden túlzás és exotikumok keresése nélkül állíthatjuk, hogy a bölény úgy Európa, mint Ázsia számos erdőségeiben található még magát otthon nem hátrányára, de előnyére a kultúrának.

A bölény pusztulásában két főtenyezőt lehet megjegyezni. Az egyik tényező, melyben az amerikai bölény is közös sorsot visel az európai bölénnyel, a lőfegyver elterjedése és tökéletesedése (mellyel az Amerikában terjeszkedő fehér ember bámulatraméltó pusztítási eredményeket ért el), a másik tényező pedig, mely csak az európai bölényt sújtotta, a háború s a vele kapcsolatos forradalmak.

A lőfegyver elterjedése előtt a bölény léte bizonyos fokig biztosítva volt, amennyiben ugyanis vadászatához s elejtéséhez

a legszebb férfierények harmónikus létezése: a bátorság, ügyesség s izomeró kellettek, mert a bölényt legtöbbször közelharcban, lándzsával vagy más szúrószerszámmal kellett elejteni. Szokásban volt ugyan még mint kevesebb veszéllyel járó vadászati mód, a veremmel való fogás, azonban ez sem lehetett oly hatásos, hogy vele pl. az amerikai prairiek sokszázezernyi csordáit ki lehetett volna pusztítani. Hisz épp Amerikában a bölény, a löfegyverrel felszerelt fehér ember terjeszkedése előtt annak dacára is száz és százezernyi számra tenyészett, hogy a legtöbb indiántörzs bölényvadászatból élt, létfeltétele s megélhetése szorosán összefüggött ezzel. Ám az indiánok nem könnyűszerrel, tömegszám gyilkolva jutottak hozzá, hanem kemény harcok s a fennhangoztatott férfierények révén, sőt gyakorta életük s vérük árán. E vadászati mód felett elgondolkodva, meg kell állapítani, hogy férfias sportszerűség dolgában — melyet őseink is gyakoroltak — a modern fegyvert kezében szorongató Afrika-vadász is eltörpül a felbőszült bölényt lándzsával le-szűrő indián mellett.

Védte tehát ősvadunkat itt Európában is az, hogy elejtéséhez „igazi férfi” kellett. Ezek száma pedig mindig kevesebb, mint a kapzsiak s önzők serege. A bölény sorsát tehát a löfegyver megpecsételte. Állatunk ugyanis, bár nem szereti a háborgatást s bizalmasságot, de a közelébe férköző embertől nem fut el gyáván. Nem is búvik viszont, mint ezt Afrika hirhedt állatkirálya, az oroszlán igen gyakran teszi. Ha pedig rokonával, a kaffer-bivallyal hasonlítjuk össze, úgy ez utóbbinak alattomoságát, ravaszságát s bosszúálló természetét tekintve, az eredmény ismét a bölényt elejteni akaró fegyveres ember javára üt ki. Mindezeket egybevetve, a bölény becserkészése s löfegyverrel való elejtése tehát szerintem a könnyebb vadászati feladatok közé tartozott. Így válik könnyen érthetővé gyors pusztulása Európában s igazi amerikai tempóban Amerikában.

Bennünket elsősorban a tragikusabb sorsú európai bölény érdekel s így egy rövid pillantást érdemes lesz vetni egykori előfordulására. Honos volt hajdan az egész európai kontinensen s az ázsiai kontinensnek inkább a nyugati felében s a Kaukázusban. Ez utóbbi előfordulása annál is érdekesebb, mert míg Amerikában a bölény igazi prairie vad, addig a Kaukázusban

mint valódi „magashegységi vad” szerepelt. Többen Németországot említik igazi hazájának, hol Sziléziában volt a leggyakoribb, azonban elég szép számmal fordult elő a régi Litvánia s a mai Lengyelország területén, továbbá Nagymagyarországban és Bulgáriában. Nagymagyarországban Erdélyben volt a leggyakoribb, azonban Bihar és Gömör megyében való előfordulását a megmaradt helynevek is bizonyítják (Belényes, Belány). Ugyancsak Zólyom megyében Zubrohlawa, Zubrating szláv helynevek őrzik emlékeiket. Vagy Ung megyében a Turjafolyó völgye. Tur — bölényt jelent. Hogy azonban a Kárpátok s ezen belül is Erdély volt az igazi hazája, ezt hiteles feljegyzések őrzik. Ezen feljegyzéseket idézi Brehm is „Állatok világa” III. kötet 529—530. lapokon. Mindezen feljegyzésekből látjuk, hogy a bölény Erdélyben még egész a XVIII. század végéig teljes szabadságban élő s a vadászat tárgyát képező vad volt, bár vadászatát csakis fejedelmek, vajdák, királyok s főurak gyakorolták. Állítólag az utolsó bölényt 1815-ben ejtették el Udvarhelyszéken.

Az európai bölény kérlelhetetlen s szomorú végzetét a XVIII. század végén már többen is felismerték s ennek hatásaképpen egész biztató tempóban indult meg e faj megmentése. Elöl jártak ebben az orosz cárok, kik hajdani Litvánia déli részén elterülő óriási kiterjedésű bialovici őserdőben biztosítottak számukra helyet. Ugyancsak gondoskodtak a kaukázusi hegysekben előforduló bölények biztonságáról, szigorú törvények s felügyelet által. E valóban királyokhoz méltó nemes gesztusnak Magyarországon is akadt követője, amennyiben Hohenlohe Oehringen herceg a szepesmegyei Javorinán adott nekik menedéket, illetve telepítette be őket vétel útján 1888-ban. Sziléziában, mint a bölény őshazájában Von Pless herceg már jóval előbb, 1865-ben telepítette be őket. A tenyészanyagot Bialovicéről hozatta.

Ezen intézkedések által a már pusztulóban lévő bölényfaj megmentése tulajdonképpen már biztosítva lett volna. A bialovici erdőben a bölényállomány annak dacára, hogy a cárok vadászatokat is tartottak rajta, a XIX. század elejétől az 1860-as évekig 700—800 darabszám körül forgott s mindig növekedő tendenciát mutatott. Az 1860-as évektől az állomány szaporo-

dása folytonos s a század végefelé az ezer darabot jóval felül kellett hogy haladja, mert Brehm művének írásakor, tehát 1902 körül Friese után 1500 db-ra mondja az állományt. Bár a hivatalos adatok nem mondanak ekkora létszámot, bizonyos mégis, hogy az európai bölény közvetlen a háború kitörése előtt állomány dolgában nem állt rosszul s bár előfordulása nem volt általános, de ott, ahol volt, annál inkább óvták. Ily körülmények között rontott rájuk a háború, mely a már megmentettnek látszó fajt sokkal közelebb vitte a pusztuláshoz, mint valaha, amennyiben a háború s méginkább a kommunizmus úgy a bialovici, valamint a kaukázusi állománnyal tökéletesen végzett. Egyetlen példány sem maradt meg. Pusztulás lett a sorsa a javorinai állománynak is.

A bölény kipusztításának e második fázisa után annál megbecsülhetetlenebb s sokszorosabb értékűnek kell tekintenünk azon körülményt, hogy a háború s a kommunizmus vérzivatarait, Magyarországon a budapesti állatkertben, egy 5 főből álló kis európai bölénycsalád úszta meg szerencsésen és pedig egy bika, négy tehén, illetve üsző. E jelentőséget felismerve, az állatkert vezetősége, kapcsolatban az országos fővadászmeister s a gödöllői erdőigazgatóság ideirányuló támogatásaival, a bölényeket — létüket és szaporodásukat biztosítandó — kitelepítették a visegrádi erdőbe 1923-ban. Sajnos, e kitelepítési akció mindjárt a legelején meghozta a maga áldozatát, amennyiben az egyik tehén a szállítóládában még Budapesten szívszélhűdést kapott. Meg kell itt jegyezni, hogy ez a végzet befogott vadállatoknál igen gyakori. Sok tapasztalat bizonyítja, hogy egyes vadállatok valamely szokatlan esemény s legfőképen valamely akarattuk elleni cselekmény (helyváltoztatás, lefogás) esetén hasonló módon múltak ki.

A megmaradtak, és pedig Matyi, egy öreg bika, Mancsi, egy ereje teljében levő tehén, Szegfű és Vilma, e két utóbbi még üsző, szerencsésen kijutottak a számukra kijelölt, jobban mondva elkerített helyre. Mindjárt az első év a legörvendetesebb eseménnyel biztatott, amennyiben Mancsi, az egész társaság legkedvesebb és legintelligensebb alakja, boldog állapotba került, amely annál is inkább méltatandó volt, mert Matyi már túl volt férfikora delelőjén. Így Mancsi 1924 tavaszán egy gyönyörű,

teljesen érett, nagy bölénybikának adott életet. Azonban amit adott, sajnos, el is vette, mert még aznap agyonnyomta. Így fordult az öröm gyászra. Bizony nagy szomorúság is volt látni az érett, teljesen kihordott, emellett gyönyörűen fejlett kis bika hulláját. Sohasem tudok a gondolattól szabadulni, hogy talán elkerülhető lett volna e végzet, ha a kritikus napokra a 70 éven felüli öreg bölényőr mellé, ki ennek előtte dunai uszálykormányos volt, egy lelkiismeretes, állatgondozásban gyakorlott kisegítőt adnak, ki talán a szelíd s mindig igen nagy állatintelligenciát eláruló anyaállatnak egy egyszerű felkeltésével megmenti a különben is igen praktikus berendezett istállóban létrehozott kis „reménységet”. Az 1925-ös esztendő semmit sem hozott, pedig ugyancsak fontos lett volna, hogy a szemmel láthatólag vénülő és soványodó Matyi, faja közt nemének utolsó magyarországi képviselője, kötelezettségeinek eleget tegyen, mielőtt még itthagya „feleségeit”. Sokszoros öröm volt tehát, midőn e roppant kritikus időben nemcsak Mancit lett reményteljes, hanem az üszők egyike is fel lett avatva általa anyává s így 1926-ban két kis bölény, még hozzá mindkettő bika, jött szerencsésen a világra, ezúttal elmaradván hál’ Istennek minden katasztrófa. Matyi ezzel a „hőstettel” a lehető legdicsőségesebben fejezte be földi pályafutását. Gyermekait s fájának letéteményeseit még látta ugyan s gyönyörködhetett bennük, de nemsokára ezután kimúlt, irigylendő példát hagyván egyúttal maga után, hogy miként kell befejezni egy kiháló nemes faj utolsó sarjának koros életét. A két bika közül a Mancitól származó „Miska” különösen szépen fejlett s erőteljes egyednek ígérkezett. Az előhasi születésből származó „Heró” érthetően lemaradt fejlődésében Miska mellett, mert azonkívül, hogy első borjú volt, anyja sohasem volt oly erőteljes, mint Mancit, Miska anyja. Az apaállat kimúlván, természetesen meddő volt az 1927 és 1928-as esztendő is.

Visegrádról elkerülvén, 1928 óta csak hallomás s napilapokból közölhetem alábbiakat. A beltenyésztést elkerülendő, idegenből (bizonyára Németország) hozattak egy bikát. Nevét ez is a kezelő tiszt után kapta s lett „Jenő”. Bizonyára e bika után születhetett 1929 decemberében egy bikaborjú, mely valószínűleg most is él, miután kimúlása hírét nem hallottuk. Fájdal-

masan olvashattuk azonban március hóban Mancsi halálát, mely a legtöbb szaporulatot adta a lét és nemlét között igen bizonytalanul lebegő magyar bölénycsaládnak. Meg kell ez alkalmmal jegyeznem, hogy bölényeink felőli hírszolgáltatásnak egyes napilapok sokkal jobban igyekeznek eleget tenni, mint a szaklapok. E dícséretreméltó igyekezet mellett azonban a híradások sokszor nemhogy nélkülözik a szakszerűséget, de egyenesen félrevezetők. E téren tehát a szakajtónak bizonyos kötelezettségei lennének az érdeklődő közönséggel szemben éppúgy, mint azon személyiségeknek, kik a bölények sorsát közvetlenül figyelemmel kísérik s intézik.

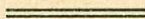
A Visegrádra kimentett s szaporodási tendenciát mutató kis bölényállomány tehát a magyar kultúra méltó büszkesége lehetne, ha szerencsésebb lendületet venne eltartásuk és szaporodásuk. Ez persze nem könnyű, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy nekünk közelről sem állanak azok az eszközök rendelkezésre, mint az amerikaiaknak az amerikai bölény megmentésére, nevezetesen „pénz” és „terület”. E két tényezőt igen sínylik a szegény magyar bölények. Ne gondolja senki, hogy ők itt szabadon élnek a visegrádi erdőségekben, vagy hogy valamely nagyobb terület van nekik biztosítva. Sajnos, ez nem így van. Az egész terület, ahol létüket hurcolják, 9 és fél hold, fakorlással bekerítve. Ezen belül van az „istállójuk”, melyre persze nélkülözhetetlen szükségük van. A terület többi részének fele erdő (idősebb bükkös), fele sétahely. Nem mondhatom, hogy legelő, mert a kb. 3—4 hold tisztást úgy letapossák, hogy legelőről beszélni egyáltalán nem lehet. Így hát az egész társaság mesterséges táplálásra, azaz „jászolra” van utalva. Valóságos létkérdés lenne tehát számukra s a fejlődés további menetét generálisan megoldaná, ha akkora területet biztosítanának nekik, ahol tavasztól ősziig legelhetnének s ez idő alatt ne lennének jászolra utalva. Igaz ugyan, hogy a bölény az „istállózást” jól tűri, sőt ezt meg is hálálja, de viszont tudjuk, hogy szarvasmarháinknak is mily jót tesz a legelő, a nagyobb mozgási szabadság, melyek hiányát a bölények sokkal jobban sínylik, mint szarvasmarháink. Ugyancsak bővebbtartalmú forrásvíz is elkelne számukra. Bizonyára igen nagy örömet, lelkesedést és dicsőséget váltana ki, ha sikerülne bölényeink sorsát intézők-

nek s gondozójuknak feladatukat megoldani s kielégíteni azon várakozást s eredményt, melyet minden természetbarát s kultúremler a „magyar bölénycsalád” fennmaradásához s szaporodásához fűz. E feladatról beszélve, meg kell említenem bármily röviden is, hogy mit tett e téren Amerika, ki a mult hibáit a legszebb eredménnyel reparálja. Mint már említettem, a löfegyverrel — mint egyébként nélkülözhetetlen segédeszközzel — terjeszkedő fehér ember, minden számítást felülmúló, legtelhetlenebb mértékben pusztította Észak-Amerika hihetetlen nagyságú bölénycsordáit. Hogy mily nagyságú lehetett ez a bölényállomány? Hozzávetőleges számítás szerint negyvenötvenmilliónyira becsülték, mely létszám Amerika felfedezésétől a terjeszkedés előtti s alább közelebből is megjelölt időszakig csak igen kevésbé apadt. A rendes tavaszi s őszi vonulást végző bölények egy csordában, néha többszázezerből álló főre is összeverődtek. Egy-egy ily vonuló csorda 20—30 km hosszúságot is kitett. A főcsapás az 1800-as évek második felében zúdult rájuk, mikor is a hirtelen kiépült vasúthálózat egyrészt a terjeszkedést és megközelítést, másrészt az értékesítést tette könnyűvé. Ekkor aránylag igen rövid idő alatt, mintegy másfél évtized alatt, kb. 1870-től 1885-ig a rideg önző üzleti számítás végzett a milliónyi tömegekkel. E lelketlen gyilkolás és megszárlás éhínségre s pusztulásra juttatta egyúttal a szegény indiánokat, kiknek életmódja s kenyere a bölényhez volt kötve. Mire a hivatalos körök észbekaptak, az állomány már ki volt pusztítva s csak a hozzáférhetlenebb helyeken maradt csupán annyi, amiből a tenyészanyag kitellett. E pusztítás után minyárt megindult azonban a mentés s azóta fokozatos tempóban halad napjainkig. Az amerikai kormány hatalmas pénzáldozatokkal, 8 különböző helyen óriási, több négyzetkilométernyi területű remizeket rendezett be számukra, melyek bár kerítve vannak, de területük nagyságánál fogva a kerítés korlátait a bölények abszolút nem érzik. E rezervátumok között legnagyobb a Yellovston Park területe. Ma már különben mentésről nem is kell beszélni. E része a munkálatoknak és áldozatoknak be van fejezve. Most már csak terjeszkedésről szólhatunk, mert az egyes remizekben és rezervátumokban a bölény már úgy elszaporodott, hogy a szaporulat — mely évi többezer főre is rúg —

elhelyezéséről kell gondoskodni. Ezt részben az északi területekre szállítják, hol teljes szabadságban élhetnek, részben pedig közlelmezésre fordítják, illetve bőrét s egyéb termékeit ipari célokra használják fel s így mondhatni, hogy az elért cél nemcsak ideális, de közhasznú. Így szárnyalja túl ebben is Amerika a vén Európát. Vajha mi is a nyomában lehetnénk.

Ez út egyik sorompójának kulcsa, nekünk magyaroknak van a kezünkben. Jóakarát, jobban mondva „*akarát*” s hozzáértéssel — ha egy kis szerencse is hozzájárul — néhány évtized alatt csodás eredményeket lehet elérni. Példa erre Pabló Mihály félvér indián esete,* ki a múlt század utolsó felében általa befogott négy darab bölényborjúból bölényállományát 1907-ig 709 darabra emelte. Ez állományát eladta az államnak s tulajdonképpen az képezte alapját a mai 8 különböző rezervátum s a szabad északi terület többeszernyi tömegének.

Az egész magyarságnak, s ezen belül is nekünk, erdészeknek, mint a bölények közvetlen gondozójának, sokszorosán fokozott gondja s figyelme kell hát hogy kísérje a „*visegrádi magyar bölénycsalád*” sorsát, jövőjét s gyarapodását. Adjon az Isten e feladat végrehajtásához minél nagyobb szerencsét.

* L. Aco: Bison redivivus, Magyar vadászújság 1929. 6. szám.